

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)

III міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**присвячений 100-літтю від дня народження
відомого науковця Бориса Тимощука**

Тези доповідей

м. Чернівці, 13 грудня 2019 р.

Чернівці

Мехнодрук

2019

З М І С Т

Авраменко М. Додаткові елементи поховальних споруд на могильнику черняхівської культури Комарів-1	9
Бабій О. Деталі середньовічних колчанів з Рухотинського городища (уроч. Корнешти)	10
Бандрівський М. Про ймовірну присутність ранньохристиянських общин – переселенців з Нижнього Подунав'я у ранньослов'янській культурі Середнього і Верхнього Придністров'я.....	13
Баюк В. Фігурка птаха із Луцького замку: нова знахідка	16
Белінська С. Дослідник, першовідкривач, учитель	17
Боднарюк Б., Сандуляк І. Традиції колекціонування археологічних знахідок на Буковині (австрійський та румунський періоди).....	20
Боднарюк М., Ільків М. Нове поселення доби пізньої бронзи Стерче-Котовець.....	22
Болтанюк П., Мегей В. Давньоруське житло по вулиці Довга, 2/1 на території міста Кам'янця-Подільського.....	24
Борисов А. Історія формування археологічної карти давньоруського Поросся.....	27
Буйновська Є. Іконографічні джерела турецько-польських війн XVII століття	29
Ваганова О. Археологічні пам'ятки в туристичній галузі Чернівецької області.....	32

Виногородська К. Архітектурно-археологічні дослідження на території церкви Св. пророка Іллі у селі Суботів Черкаської області.....	34
Возний І. «Зернові» ями в господарстві населення Північної Буковини в X–XIV ст.	36
Горбаненко С. Палеоетноботанічні дослідження середньовічної кераміки з Хотинської фортеці.....	39
Грига В., Ємчук В. Дослідження на Чорнівському городищі в 2018 р.	41
Dergaciova L., Bodnariuc N. Descoperiri numismatice din Orșeni, Nordul Bucovinei	44
Добрянський В. Старожитності XII-XIII ст. поблизу Росохача на Тернопільщині та походження географічних назв давньоруського часу: міждисциплінарна взаємодія студій з археології та ономастики.....	48
Драгомирецька О. Олег Кандиба – археолог зі світовим іменем.....	51
Ignătescu S. Cercetări de dendrologie în corespondența dintre Ceslav Ambrojevici și Vasile Ciurea	54
Льків М. Дві датовані епіграфічні пам'ятки з кириличними написами з Хотинського замку.....	55
Льків М., Калініченко В., Пивоваров С. Залізні «наконечникоподібні гривни» зі слов'янського поселення Рідківці: до постановки питання	58
Калініченко В. Предмети озброєння дальнього бою із середньовічного поселення в Рідківцях: попереднє повідомлення	60

acești patru emitenți este de remarcat și poate să se datoreze câtorva factori. În primul rând piesele descoperite țin de fazele de producere în masă a acestora. Atât Roman I, Alexandru I, cât și Ștefan III, precum și, într-o anumită măsură, Bogdan III, au emis cantități mari de monedă. În comparație cu emisiunile altor emitenți, spre exemplu cele ale urmașilor lui Alexandru I, din perioada 1432-1457, volumul acestora este mult mai redus și nu alimentează piața internă a Principatului în cantitatea necesară.

În al doilea rând, circulația și pierderea monedelor în discuție corespunde principalelor etape de înflorire a comerțului internațional în direcția Livoului. Ne referim la privilegiile comerciale semnate de Alexandru I, la 3-8 octombrie 1408 și, ulterior, întărite, cu diferite modificări, de Ștefan III, la 3 iulie 1460 și Bogdan III, prin tratatul moldo-polon din 1510.

Foarte importantă ne pare însă prezența la Oprișeni a monedelor timpurii, cele emise în vremea lui Petru I și Roman I. Astfel de emisiuni sunt găsite numai în straturile culturale ale așezărilor moldovenești, majoritatea acestora aflându-se în Țara de Sus a Moldovei, la Baia, Suceava, Bacău, Iași, Piatra-Neamț sau Roman și doar câteva în Țara de Jos, la Cetatea Albă. Acest fapt se poate explica prin poziționarea geografică a acestor centre, aflate pe traseul comercial „Drumul Moldovenesc”, cu ramurile lui, „Drumul Siretean” și „Drumul Nistrean”, ce lega coloniile genoveze de la Marea Neagră cu Europa centrală și regiunea Baltică, trecând prin Țara Moldovei. Satul Oprișeni era „încorporat” în rețeaua deja existentă a drumurilor comerciale, cel puțin din anii ‘90 ai secolului XIV-lea.

Володимир Добрянський (Чортків)

**СТАРОЖИТНОСТІ XII-XIII ст. ПОБЛИЗУ
РОСОХАЧА НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ ТА ПОХОДЖЕННЯ
ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ ДАВНЬОРУСЬКОГО ЧАСУ:
МІЖДИСЦИПЛІНАРНА ВЗАЄМОДІЯ СТУДІЙ З
АРХЕОЛОГІЇ ТА ОНОМАСТИКИ**

Важливе значення в процесі археологічних досліджень місцевостей надається вивченню топоніміки краю, завдяки якій можна виявити нові старожитності та об’єкти. Адже такі географічні назви як «вал», «за валом», «городище», «замок», «замчисько», «замкова гора», «монастир», «монастирисько», «могили», «могила» та інші – безпосередньо вказують на об’єкт матеріальної

культури. Частково може бути корисним збір фольклорного матеріалу, але він насичений багатьма елементами фантастичних сюжетів, перебільшень та перекручень реальних історичних фактів.

На превеликий жаль, але у студіях наукових досліджень ще не має й не існує тісної взаємодії таких різнопрофільних наукових галузей як археологія та спеціальна лінгвістична мовознавча дисципліна – це ономастика. Хоча багато історичних питань їх багато що об'єднує, в першу чергу – це дослідження літописних географічних назв. Тому за матеріалами вивчення археологічних об'єктів та топоніміки (які знаходяться на них), за лінгвістично-мовознавчими аспектами можна відтворити давні ойконіми, що повністю зникли й не засвідчені ні в літописах або у пізніших повідомленнях, хроніках, щоденниках тощо.

Як приклад, можна провести паралель взаємозв'язку між двома галузями двох наукових дисциплін, вони здійснені автором цієї статті стосовно обстеження старожитностей давньоруського часу поблизу с. Росохач Чортківського р-ну Тернопільської обл.

Так групування старожитностей давньоруського часу виявлено і обстежено у західній околиці села на правому березі р. Серет. Перший об'єкт розташований на округлому мисовому пагорбі, що омивається правою течією струмка Гайок. Старожитності XII-XIII ст. локалізуються в північно-східному пряслі урочища, які зосереджені біля витоку джерела, завдовжки 400 та завширшки до 300 метрів. Друге поселення (уроч. За Бригадою) розташоване на протилежному лівому схилі глибокого яру. Паралельно із цим яром проходить дорога із твердим покриттям, яка веде до села. Під час обстеження урочища, виявлено старожитності трипільської, Ноа, голіградської, скіфського часу, липицької, черняхівської та Лука-Райковецької культур. Культурний шар давньоруського періоду обстежено на орному полі, який розлігся вздовж лівого схилу яру на довжину біля 400 м та завширшки 300 м. За 350-400 м у північному напрямку від попереднього, в уроч. Перші Гони було обстежене і досліджене третє, найбільше поселення, на якому ще виявлені артефакти трипільської і голіградської культур. Поселення давньоруського часу локалізуються на правому схилі яру, вздовж якого протікає струмок Звіринець. Воно розляглося вздовж яру на 1000 м та шириною до 300-350 м. Четверте поселення обстежене на лівому березі р. Серет, яке

розміщене на округлому (заввишки 15-25 м) плато, що знаходиться в уроч. Лан. Також воно обмежене високими крутими схилами яру, над яким проходить пасмо давнього реліктового лісу Галілея. В урочищі виявлено і обстежено старожитності трипільської, комарівської, Ноа, голіградської та черняхівської культур. На цьому багат шаровому поселенні, старожитності давньоруського часу датуються кінцем XIII ст.

Інше групування – це північно-східна околиця села, що знаходиться на правому березі р. Серет. Старожитності XII-XIII ст. локалізуються в уроч. Жидків на двох пологих схилах яру. Крізь ці схили протікає потік Жидків, який вниз по течії глибоко прорізається вглиб масиву. Внаслідок цього прорізання (а також із іншим водними артеріями – це потік Звіринець та р. Серет), сформувалися витягнуті подовгасті миси, у яких розміщені дубові насадження лісу Звіринець. Зазначаю, що у лісовому масиві Звіринець, на правому мисі потоку Жидків обстежено два паралельних земляних вали. Вони частково збережені від початку лісу зі сторони поля та протягуються вздовж схилів до 500 м. У кінці подовгастого мису знаходиться укріплення овальної форми. У цих місцях частково збережені вали сягають висоти 0,30-0,70 м та завширшки 3-7 м. На паралельному мисі (уроч. Сопигора) знаходиться інше укріплення. Так за 100 м до краю лісу (звідки схил подовгастого мису плавно переходить в сторону округлого вигину Серету), пагорб перерізаний двома паралельними валами, які розміщені один від другого через 300 м. Ці вали мають висоту 0,30-0,50 м та ширину 7-8 м.

Попередньо можна висловити припущення, що в уроч. Жидків та прилеглий із ним території міг знаходитися важливий адміністративний осередок, що виконував як оборонно-фортифікаційну функцію для захисту навколишнього населення під час воєнної небезпеки і загрози, так проводив контроль над торговим шляхом із Теребовлі до Дністра.

Таким чином, на підставі археологічних обстежень с. Росохач і вивченням топоніміки, можна зробити попередні висновки обстежень.

1. Оскільки перша згадка про населений пункт датуються 1480 р. (в архівних документах село фігурує як Росохачеч (Rossohaczyecz), то даний ойконім (принаймні два століття до цієї дати) уже міг

існувати. Мовознавчі та ономастичні дані вказують, що етимологія походження цього слова має спільнослов'янське коріння. Так в лексиці давньоруської мови існувало слово **росоха** – «розвилка», «розгалуження». *Тобто, утворення розсоха > розгалуження*, акцентувалося на розгалуженні. У нашому випадку, ядром утворення цього ойконіму було три поселення у західній околиці теперішнього села. Тобто, номінація його становлення вказувала на особливість географічного місцерозташування. Однак із певними суспільно-політичними чи воєнними чинниками, дане поселення занепало – натомість виникло інше, що на лівому березі Серету. Воно надалі зберегло свою назву. В такому випадку можна твердити про те, що ойконім Росохач виник у давньоруський час в XII-XIII ст.

2. Для нас цікавий мікротопонім та гідронім Жидків. Оскільки він має закінчення на -ів, то це свідчить про його походження від антропоніма – тобто, від особової назви. Адже в тогочасних власних іменах, часто фігурували багато такі назви, як *Жидко, Жидич, Жидослав, Житислав* та ін. У нашому випадку це був давній ойконім **Жидків**, який походить від антропоніма із кореневою основою **-Жид** чи **-Жум**, у підпорядкуванні чи власності якого був цей населений пункт. У нашому випадку досі зберігся мікротопонім, від якого була перенесена назва й на гідронім.

Таким чином, маємо наочний приклад відтворення давніх ойконімів, але таку роботу потрібно проводити лише спільними зусиллями фахівців в галузі як археології, так ономастики. Сподіваюся, що такий напрямок досліджень відтворить давню, до кінця не вивчену історію краю та появляться нові та перспективні напрямки таких досліджень.

Оксана Драгомирецька (Чернівці)

ОЛЕГ КАНДИБА – АРХЕОЛОГ ЗІ СВІТОВИМ ІМЕНЕМ

9 червня 2019 року минуло 75 років з дня смерті Олега Олександровича Кандиби, відомого українцям більше під поетичним псевдонімом як Олег Ольжич. Серед українських археологів О. Кандиба є одним з найменше знаних в Україні, незважаючи на те, що його наукова діяльність у цій галузі була вагомим внеском у європейську археологію. Ще менше відомо про причетність вченого до Буковини.